

Реалізація програм професійного навчання та розвитку персоналу на базі цього комплексу дозволяє вести в даний час професійне навчання і розвиток персоналу на самому високому рівні і відповідати вимогам сучасного виробництва.

Для досягнення світового рівня професійної підготовки та розвитку персоналу в процесі навчання необхідно використання новітніх інформаційних технологій.

У рамках стратегічного управління бізнес-системою ЗАТ НКМЗ виділені основні процеси:

1. Створення нових видів продукції, управління інвестиціями у НДДКР, післяпродажне обслуговування.
2. Управління персоналом.
3. Технічна підготовка виробництва.
4. Виробництво продукції.

Висновки. Вирішення проблем управління бізнес-процесами, оптимізації трудомісткості і вартості бізнес-процесів, формалізація всіх видів діяльності і функцій у бізнес-процесах вимагає вдосконалення систем та стандартів у рамках бізнес-процесів.

Використання всіх перерахованих вище стратегій зумовлює позиції ЗАТ НКМЗ на вітчизняному та світовому ринках машинобудівної продукції, дозволяє купувати конкурентні переваги за рахунок підвищення ефективності управління і чіткої визначеності цілей і напрямів діяльності, правильно розподіляти наявні ресурси між сферами бізнесу підприємства, удосконалювати всі під-

системи підприємства і приводити його потенціал у відповідність з умовами зовнішнього середовища.

Список використаних джерел

1. Тюленев Л. В. Организация и планирование машиностроительного производства : учебное пособие / Л. В. Тюленев. — СПб : «Бизнес-пресс», 2001. — 304 с.
2. Чухрай Н. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві : підручник / Н. Чухрай, Р. Патора. — К. : «КОНДОР», 2006. — 398 с.
3. Янковский Н. А. Повышение эффективности внешнеэкономической деятельности крупного производственного комплекса / Н. А. Янковский. — Донецк : Донецчина, 2000. — 430 с.
4. Каткова Т. І. Вибір маркетингових стратегій машинобудівних підприємств у системі чинників виходу на зарубіжні ринки / Каткова Т. І. // Стратегія економічного розвитку України. Збірник наукових праць. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. — 2008, Випуск 22—23. — С. 126—130.
5. <http://www.nkmz.com>.
6. <http://www.MarketResearch.com>.
7. Ігнат'єва І. А. Методологічні основи стратегічного управління підприємством : авт... д-ра екон. наук: 08.06.01 / Ірина Анатоліївна Ігнат'єва. — Національний ун-т харчових технологій. — К., 2006.

Т. Кір'ян

академік АЕН України

М. Шаповал

академік АЕН України

м. Київ

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

З часу розпаду колишнього Радянського Союзу минуло багато років. В цьому році незалежній Україні виповниться 23 роки, а ми до нині однією ногою загрузили у соціалістичній системі, а іншою — боязко стоїмо в капіталістичній. Мається на увазі розгалужена система пільг та компенсацій, започаткована соціалістичною (розподільчою) системою господарювання, яка і зараз тримає нас у тенетах і не дає можливості налагоджувати партнерські стосунки в суспільстві, як це робиться в державах із розвинутою ринковою економікою. Там люди мають пристойну заробітну плату та пенсії. У цих країнах існує розгалужений прошарок середнього класу, який є основним наповнювачем державного бюджету, а не підприємства.

Основні причини, які негативно вплинули на зниження рівня життя населення в 90-х роках ХХ століття та в період фінансово-економічної кризи, мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

Серед об'єктивних причин — подальше зростання затратного виробництва, збитки від промислових підприємств, що залишились у спадщину Україні і раніше працювали на оборону колишнього Радянського Союзу. А ще недостатня забезпеченість власними енергоресурсами та так званий феномен «дезорганізації» [1], що

спричинив порушення діючих господарських зв'язків і відсутність методів налагоджування нових контактів.

До суб'єктивних причин можна віднести відсутність та недосконалість нормативно-правової бази ринкових перетворень, непідготовленість вітчизняних кадрів до прийняття управлінських рішень в умовах незалежності та трансформації економіки до ринкових відносин, занадто квола адаптацію керівників промислових підприємств, особливо оборонних, вугільної промисловості та чорної металургії, легкої промисловості, сільського господарства до ринкових умов господарювання.

З проголошенням незалежності України вся вироблена продукція стала залишатись в Україні, окрім тієї, яка справлялась на експорт за міжнародними договорами.

Наприкінці 80-х років ХХ століття в колишньому Радянському Союзі випуск продукції здійснювався в окремих галузях, зосереджених переважно в Україні (табл. 1) [2]. Із таблиці видно, що Україна у виробництві багатьох товарів була монополістом. Так, наприклад, із 45 найменувань товарів по 15-ти в Україні випускались 100 %, по 9-ти понад 90 % і по 7-ми понад 70 %, а це по суті провідні галузі промисловості. Зараз випуск окремих видів продукції зведено нанівець, а саме: комбайни

Таблиця 1
**Частка виробництва промислової продукції ЄСРР,
 що припадала на долю України в 1989 р., %**

Виробництво	Частка, %
Асфальтоукладальники	100
Вагонетки шахтні та гірнорудні	71
Генератори для тепловозів	100
Германій монокристалічний	68
Двоокис титана пігментна	67
Жатки рядкові	95
Залізничні платформи	75
Зерносушарки стаціонарні елеваторні	100
Коксове устаткування	78
Комбайни вугільні очисні	97
Ковальсько-пресовані верстати з ЧПУ	57
Комбайни для збирання кукурудзи	100
Комбайни бурякозбиральні	100
Комбайни шахтні підземні	99
Плавильно-відрізні верстати	100
Плуги тракторні	51
Напівавтомати токарні револьверні	64
Проволока та кабелі судні і морські	68
Прокат листовий, вироблений контрольованою прокаткою	100
Прокатні стани широкополосні	73
Радіально-свердлильні верстати	53
Ртутна руда	54
Рутилівий та ільменітовий концентрат	100
Скрепери напівприцепні з колісним трактором	100
Сіль АГ	100
Сіль СГ	72
Сортова нормалізована сталь	89
Тепловози магістральні	95
Титановий концентрат	99
Товстолістові сталі зі спеціальними якостями	85
Точильно-поліровальні та обдирочно-шліфовані станки	53
Труби біметалічні	99
Труби геологорозвідувальні	77
Труби та деталі трубопроводів зі склопластиків	100
Труби із нікельмісткої сталі	56
Труби нержавіючі	51
Труби з захисним покриттям	80
Труби зварні великих діаметрів з полімерним покриттям	94
Труби зварні діаметром 1420 мм	94
Труби тягучі з металевим покриттям	100
Установка для виготовлення асфальтобетонної суміші	100
Фрезерні деревообробні станки	97
Шпунтова низьколегірована сталь	100
Щити прохідницькі та будівельні комплекси для метрополітена	100
Ескаватори крокуючі	94

бурякозбиральні та машини для обрізання бурячиння, автокрани та ін.

Звісно, за майже 23 роки незалежності у структурі промислової продукції України багато чого змінилось. Окремі виробництва зникли або змінили свій профіль, оскільки змінився попит на ту чи іншу продукцію. Крім

того, ступінь зносу основних засобів виробництва з 1992 р. по 2010 р. збільшився з 43 % до 74,9 %, тобто на 31,9 %. Про яку якість виробленої продукції на такому зношеному устаткуванні можна говорити, а тим паче про її конкурентоспроможність на світових ринках? Такий стан справ негативно вплинув на кількість збиткових підприємств у промисловості, частка яких у 1990 р. становила всього 2 %, а у 2011 р. — 38 %. Всі ці фактори стали тим наріжним каменем спотикання, які сприяли різкому падінню випуску промислової продукції, появи такого ганебного явища як безробіття та суттєвому зниженню рівня життя населення.

Політика 90-х років ХХ століття штучного стримування доходів населення одночасно з вільним формуванням цін призвела до порушення важливих пропорцій між виробництвом, розподілом, обігом і обміном, споживанням та накопиченням. Як наслідок, маємо зниження рівня життя переважної частини населення. Підтвердженням цього можуть слугувати дані з табл. 2. Пересічна середньомісячна реальна заробітна плата по відношенню до 1990 р. була найнижчою у 1993 та становила всього 7 %. Того ж таки року рівень інфляції також був найвищим та становив до попереднього року 10256 %. У зв'язку з тим, що темпи зростання номінальної середньомісячної заробітної плати працівників були вищими за показники інфляції, реальна заробітна плата у 2003 р. відносно 1990 р. становила майже 50 % (49,5) У 2010 р. вона вийшла майже на 100 % (99,2), а у 2011 р. перевищувала рівень 1990 р. на 12 % і у 2012 р. — відповідно на 28 %.

Що стосується зростання номінального та реального ВВП, то, враховуючи відсутність у статистичній звітності за окремі 1990–1995 рр. показників реального ВВП, розрахунки можна розпочати тільки з 1996 р. Вони свідчать, що номінальний ВВП за період 1996–2012 рр. зріс у 17,28 разів, а реальний у 2004 р. досяг рівня 1996 р. У 2012 р. порівняно з 1996 р. він зріс в 1,83 разу.

Одним із критеріїв оцінки рівня життя населення є купівельна спроможність середньої та мінімальної заробітної плати, наприклад, за окремими найбільш уживаними продовольчими товарами народного споживання (табл. 3).

Дані, наведені в таблиці, свідчать про покращення купівельної спроможності особливо по куря, маслу вершковому, яйцях та цукру. Але вільне ціноутворення в 90-х роках минулого століття до цього часу спотворює реальну вартість окремих товарів. Оскільки рівень реальної заробітної плати перетнув рубіж 1990 р., логічно було би очікувати що й купівельна спроможність мала б перетнути цей рубіж. Проте, на жаль, цього поки що не сталося.

Негативний вплив на рівень життя також має стрімке старіння та природне скорочення населення, яке за 1991–2013 рр. зменшилось на понад 6 млн. осіб, тінізація економіки та виїзд на заробітки в інші країни наших співвітчизників, які б за наявності робочих місць та достойної заробітної плати могли б продуктивно працювати на розбудову власної держави.

Чому ж приділяється недостатньо уваги вирішенню зазначених проблем в Україні? На нашу думку, Україна впродовж усіх років незалежності розбудовує свою державність, надаючи перевагу розвитку приватної власності на засоби виробництва, залишаючи майже без зміни соціальну сферу, що дісталась їй у спадок від колишньої соціалістичної, планово-розподільчої системи.

Таблиця 2

Показники ВВП, заробітної плати та інфляції в Україні, % (дані статистичної звітності за відповідні роки та власні розрахунки)

Показник	Роки																							
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Номинальна середньомісячна заробітна плата працівників за галузями економіки:																								
% до попереднього року	100	191	1409	2336,8	886,2	588,1	172,6	113,5	107,0	116,3	129,2	135,2	121,0	122,8	127,6	136,7	129,2	129,7	133,7	105,5	117,5	117,5	1145	
% до 1990 р.	100	191	2680	62660	555320	3266130	5564520	6290320	6733870	7137100	9221130	12466970	15085030	18524420	23637160	32311990	41747100	54145990	72393190	76374810	89740400	105534720	121259390	
Показник інфляції:																								
% до попереднього року	100	390	2100	10256	501,0	281,7	139,7	110,1	120	119,2	125,8	106,1	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	
% до 1990 р.	100	390	8190	839970	4208230	11854590	16560860	18233510	21880210	26081210	32810160	34811580	34602701	37440130	42045270	46375930	51755540	60346960	73804330	82882260	90424550	94584080	94394910	
Середньомісячна реальна заробітна плата:																								
% до попереднього року	100	49,0	66,8	22,8	179,9	208,8	128,0	102,6	89,2	97,5	102,7	127,4	121,7	113,5	113,6	123,9	115,8	111,2	109,3	093,9	107,7	112,4	115,1	
% до 1990 р.	100	49,0	33	7	13	28	34	34	31	27	28	36	44	49	56	7	81	9	98	92	99	112	128	
Номинальний ВВП:																								
% до попереднього року						100	100	114,5	109,9	127,1	130,4	120,1	110,6	118,4	129,1	127,9	123,3	132,5	131,5	96,3	118,5	120,3	108,2	
% до 1996 р.						100	100	114,5	126	160	209	250	280	328	423	542	668	885	1164	112	1328	1597	1728	
Реальний ВВП:																								
% до попереднього року						100	100	97,0	98,1	99,8	105,9	109,2	105,2	109,5	112,1	103,0	107,4	107,6	102,3	85,2	104,1	105,2	100,2	
% до 1996 р.						100	100	62	58	61	64	72	81	88	101	117	129	147	158	135	147	169	183	

Купівельна спроможність середньої та мінімальної заробітної плати населення України за окремими найбільш уживаними продовольчими товарами народного споживання (власні розрахунки)

Товар	Одиниця виміру	Купівельна спроможність середньої заробітної плати			Зміна купівельної спроможності середньої заробітної плати у 2000 р. до 1990 р., разів	Зміна купівельної спроможності середньої заробітної плати у 2013 р. до 1990 р., разів	Купівельна спроможність мінімальної заробітної плати			Зміна купівельної спроможності мінімальної заробітної плати у травні 2000 р., разів	Зміна купівельної спроможності мінімальної заробітної плати у серпні 2013 р., разів
		у 1990 р.	у травні 2000 р.	у серпні 2013 р.			у 1990 р.	у травні 2000 р.	у серпні 2013 р.		
Яловичина	кг	131	30,7	58,6	-4,3	-2,2	42	13	20,1	-3,2	-2,1
Сало	кг	113	32,9	84,5	-3,4	-1,3	36	13,9	28,8	-2,6	-1,25
Кури	кг	99	25,4	147	-3,9	1,48	32	10,7	50,1	-3,0	1,57
Ковбаса варена (1с)	кг	87	21,8	58,7	-4,0	-1,5	36	11,7	20,0	-3,1	-1,8
Молоко свіже	л	954	177,7	378,9	-5,4	-2,5	303	75	129,2	-4,1	-2,35
Масло вершкове	кг	73	20,6	76,8	-3,5	1,1	24	8,7	26,2	-2,8	1,08
Сир	кг	276	49,5	70,4	-5,6	-3,9	89	20,9	24,0	-4,3	-3,71
Яйця	дес.	310	92,3	341,4	-3,4	1,1	100	39	116,5	-2,6	1,17
Цукор	кг	318	94,3	531,4	-3,4	1,7	103	39,8	181,3	-2,6	1,76
Картопля	кг	1771	160,3	855,7	-11,0	-2,1	571	67,7	291,9	-8,4	-1,96
Капуста	кг	3100	148,1	1840,0	-20,0	-1,7	1000	62,5	354,7	-16	-2,82

Проведений аналіз дає підстави зробити висновок, що проблеми доходів та рівня життя населення на сьогоднішній день є не економічними, а суто політичними, оскільки зростання оплати праці вже давно не є інфляційним чинником.

Центром ім. О. Разумкова за сприяння Регіонального представництва Фонду Євразія 28 січня 2005 р. було проведено актуальний «круглий стіл» на тему «Реформування заробітної плати в Україні — стрибок через соціальну прірву».

Вважаємо, що таким стрибком у реформуванні заробітної плати через соціальну прірву може стати ліквідація податку на додану вартість вироблених товарів (робіт, послуг) та спрямування вивільнених коштів на заробітні плати, пенсії, соціальні допомоги малозабезпеченим сім'ям. Саме такий підхід автори неодноразово пропонували в засобах масової інформації [3]. Цікаво, що за такого підходу ринкові ціни виробників продукції не зростуть, тому що мова йде про зміну структури цін випуску товарів і послуг.

Дуже приємно, що Міністерство доходів і зборів виступило з пропозицією щодо зменшення податку з 20 до 9 відсотків у 2014 р. Але, на жаль, це питання відкладено на 2015 рік.

Як відомо, Україна хоче стати асоційованим членом країн ЄС. Для цього підготовлений відповідний документ, який мав бути підписаний в кінці листопада 2013 р. у м. Вільнюсі, проте не так сталося, як гадалось. Підписання відтерміновано на невизначений час по причині негативного стану в економіці. Все законодавче поле України до цього часу приводилось до стандартів країн ЄС. Українці теж прагнуть жити за такими соціальними стандартами, зокрема заробітної плати, пенсій, соціальних допомог.

Зараз ми плекаємо надію, що в недалекому майбутньому могли б жити так, як живуть люди в країнах ЄС. Але коли? На це запитання можна дати просту від-

повідь. Проаналізуємо середні дані темпів зростання ВВП та середньомісячної заробітної плати в доларовому еквіваленті в Україні, РФ, Польщі, Німеччині, США у докризові 2000–2008 рр. Розрахунки [4] показали, що при середніх темпах зростання ВВП в 6,91 %, які були в 2000–2008 рр., Україна може досягти сьогоднішній рівень заробітної плати Російської Федерації майже через 10 років, Польщі — відповідно через 25 років, Німеччини — через 44 роки, США — через 48 років.

Враховуючи такі невтішні прогнозні розрахунки по заробітній платі, вважаємо за необхідне прийняття радикальних економічних рішень, перш за все — розробку програми соціально-економічного розвитку на середньострокову та довгострокову перспективу. У цих програмах мають бути чітко визначені пріоритети економічного розвитку з визначенням за роками, які виробництва Україна буде будувати, реконструювати, технічно переоснащати та розширювати. Такий захід потребуватиме змін і в інших сферах, зокрема, в підготовці професійних кадрів як з вищою, так і середньотехнічною освітою, які б відповідали вимогам ринку праці та ін.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки:

1. В Україні наприкінці 80-х років минулого століття багато видів товарів, які використовувались в народному господарстві колишнього Радянського Союзу, було зосереджено на українських промислових підприємствах. За окремими видами товарів Україна була монополістом, що підтверджує технологічну прогресивність виробництва на той час. На сьогоднішній день ступінь зносу основних засобів складає 75 %, це потребує значних інвестицій на оновлення.

2. Штучне стримування доходів населення одночасно з вільним формуванням цін у 90-х роках минулого століття призвело до порушення таких пропорцій роз-

ширеного відтворення, як виробництво, розподіл, обіг і обмін, споживання та накопичення.

3. На сьогодні позитивним є те, що пересічна реальна заробітна плата в 2010 р. по суті досягла рівня 1990 р., а у 2012 становила 128 % від рівня 1990 р. Реальний ВВП у 2012 р. порівняно з 1996 р. зріс на 183 %, хоча номінальний ВВП за цей період зріс на 1728 %, або на 944 % більше за реальний.

4. У купівельній спроможності середньомісячної та мінімальної заробітної плати спостерігаються покращення, але вільне ціноутворення в 90-х роках минулого століття негативно віддзеркалюється на цінах окремих товарів до цього часу, спотворюючи їх реальну вартість.

5. Доходи та рівень життя населення сьогодні є не економічною, а суто політичною проблемою, оскільки зростання оплати праці вже давно не є інфляційним чинником.

6. Україна занадто відстає від окремих країн ЄС, США та РФ у рівні заробітної плати, яка є одним із основних чинників рівня життя населення.

7. Для вирішення проблем підвищення рівня та якості життя населення необхідне прийняття радикальних рішень, які повинні бути складовими середньострокової та довгострокової програм соціально-економічного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Blanchard O. Disorganization / Blanchard O., Kremer M. // Quarterly Journal of Economics. — 1997. — Vol. 112/2 — 13–694.
2. Россия — государства СНГ: взаимодействие в базовых отраслях промышленности / под ред. В. А. Мельникова. — М. : Экономика, 2001.
3. Шаповал М. Де взяти додаткові кошти на зарплати та пенсії? Пояснюю... / М. Шаповал // Урядовий кур'єр. — 26.01.2013. — С. 6.
4. Дасковский В. Неиндустриальной модели и стратегии развития экономики / В. Дасковский, В. Кисилев // Экономист. — Москва. — № 6. — 2013. — С. 37–38.

В. Н. Ковалев

академик АЭН Украины
г. Артемовск

ВЛИЯНИЕ ХАРАКТЕРА ТРУДА НА ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Человеческой природой определено, что труд и его содержание явились не только источником существования и преобразования самого человека, но и развития производительных сил общества, формирования его социальных отношений, в которых, собственно, и проявляется общественный характер труда.

Согласно экономической теории такое раздвоение труда является проявлением его двойственной природы, из-за чего он выступает как труд конкретный, порождающий потребительные стоимости, и как труд абстрактный, порождающий стоимость, измеряемую рабочим временем и напряженностью труда. Таким образом, если содержание труда количественно оценивается выработкой продукции определенного качества, то его характер выражается в общественно определенных производственных отношениях, количественной мерой которых в современных условиях выступают пропорции распределения и присвоения результатов труда классами собственников: с одной стороны, собственниками рабочей силы (наемными работниками), с другой стороны — собственниками средств производства (работодателями) или иначе — собственниками человеческого и физического капитала.

Нарушение пропорций распределения продуктов труда исторически неизбежно приводит к классовым противоречиям и социальным столкновениям, которые постоянно происходят во всем мире, в том числе и в Украине. И истинной причиной народных волнений являются противоречия между трудом и капиталом.

Углубление таких противоречий неизбежно до тех пор, пока национальные образования, т. е. государства, не определяются с выбором стратегических направлений сво-

его развития и приоритетов в принципах формирования хозяйственного механизма управления экономикой и обществом, которые утвердились в большинстве государств мирового сообщества.

Однако, невиданный человеческий прогресс последнего столетия, особенно в области информатики, привел к качественному изменению производительных сил, которые уже не вмещаются в рамках прежних экономических формаций. Отсюда в экономической литературе отдельные авторы качественные изменения производительных сил квалифицируют как появление «информационного общества», ошибочно относя его к категории новой экономической формации [1].

На самом деле мы наблюдаем несоответствие качественно нового уровня производительных сил характеру общественных отношений, что приводит к торможению их развития и разрушению уже созданных производительных сил. На практике разрешение таких противоречий происходит путем межгосударственных и внутригосударственных войн, терроризма, устремлений отдельных государств к мировому господству, что соседствует с нарушением экологического равновесия Земли, катастрофическим истощением природных ресурсов и «бунтом» планеты против варварского отношения человека к природе.

Поэтому, рассматривая вопросы гармонии состояния производительных сил и производственных отношений, необходимо, прежде всего, определиться с экономической формацией, к которой стремится украинское общество, её основным экономическим законом, принципами формирования хозяйственного механизма, в рамках которого должна функционировать система